

ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΣ ΚΑΙ ΦΑΝΤΑΣΤΙΚΟΣ ΚΟΣΜΟΣ (*)

«Επιμένω, ότι ο ήλιος, τόν όποιον βλέπω, εύρίσκεται εις τόν νοῦν μου και όχι κάπου εις τόν ούρανόν» ειπε ό Paul Bergman εις τήν πρώτην συνάντησιν τών «ερευνητῶν» (περι τῆς όποιας ἔγινε λόγος εις τό προηγούμενον τεύχος). 'Ο Thomas Nelson ἔγινε κατακόκκινος και με δυσκολίαν συνεκράτησε τόν ἑαυτόν του. Είπε ἀπλῶς: «Νά μοῦ ἐπιτρέψετε νά ὑποθέσω ότι δέν πιστεύετε εις τήν ὑπαρξιν καν τοῦ ἡλίου και νομίζετε ότι οἱ ἀστρονόμοι παραλογίζονται όταν λέγουν ότι ἡ θερμοκρασία τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἡλίου ἀνέρχεται εις ἕξ χιλιάδας βαθμούς και ότι ο ήλιος εύρίσκεται εις ἀπόστασιν ἑνενηντα ἑκατομμυρίων μιλίων περίπου. Δέν ἔχετε παρατηρήσει λοιπόν ότι ἡ θερμοκρασία ἀνέρχεται όταν λάμπη ό ήλιος; Τί είναι λοιπόν ἐκεῖνο πού προκαλεῖ τήν θερμότητα αὐτήν; Και ἐγώ βεβαίως εἶμαι σκεπτικιστής, ἀλλ' όταν βλέπω κάτι και όταν ἡμπορῶ νά ἐπιβεβαιώσω τās παρατηρήσεις μου διά πολλῶν τρόπων, ἔ, τότε δέν ἡμπορῶ ν' ἀμφιβάλλω δι' ἐκεῖνο πού αἰσθάνομαι».

Ἡ συνάντησις τών «ερευνητῶν» εἶχε γίνει εις τό σπίτι τοῦ Albert Wilson, ἀποσπυρθέντος καθηγητοῦ τῆς Φιλοσοφίας. Ἦτο ἕνας εὐγενῆς ἡλικιωμένος κύριος με διαπεραστικά γκρίζια μάτια. Ἦτο τύπος ἰδεαλιστοῦ, αἰσιοδόξου και κάπως παλαιῶν ἰδεῶν ἀνθρώπου, ἀλλ' ἦτο καλῶς πληροφορημένος περι τών νέων ἐξελίξεων εις πολλά πεδία ἐρεύνης. 'Ο Paul Bergman, ό όποιος εἶχεν ἀρχίσει τήν συζήτησιν με τήν ἐκπληκτικὴν πρότασιν ότι ο ήλιος ἦτο μέσα εις τόν νοῦν του, ἦτο ἕνας Ἑβραῖος ἰατρός και ψυχολόγος, ό όποιος εἶχε μελετήσει καλά τήν φιλοσοφίαν και ἀγαποῦσε νά «ξαφνιαῖζη» τούς φίλους του με παραδοξολογίας. 'Ο Thomas Nelson, αὐτός

πού ἀπήντησε εις τόν Bergman, ἐδίδασκε Φυσικὴν και ἦτο ἕνας πρακτικὸς ἄνθρωπος ό όποιος ἐγνώριζε τό ἐπιστημονικόν του πεδίον και ἀπεστρέφετο τόν μυστικισμόν τόν όποιον ὠνόμαζε ἡμιμάθειαν.

'Ο Wilson συνείθιζε νά λέγη ότι ό Nelson ἦταν ἕνας ἀδιόρθωτος ρεαλιστής, και όταν ό Nelson, μη γνωρίζων ἀκριβῶς ἔαν τοῦτο ἦτο κολακευτικόν ἢ όχι, ἠρώτα τί ἐνοοῦσε με τοῦτο, ό Wilson ἀπήντα ότι ρεαλιστής εἶναι ό ἄνθρωπος πού πιστεύει ότι ό κόσμος εἶναι ὅπως φαίνεται. 'Ο Nelson τότε ἔλεγε ότι θά ἐπροτίμα νά εἶναι ρεαλιστής παρά μεταφυσικός, δηλαδή κατὰ τήν γνώμην του, ἕνας φιλόσοφος τοῦ όποιου τό εἶδος εἶχε πλέον ἐκλείψει, και ό όποιος ὠμίλει περι πραγμάτων διά τὰ όποια δέν ἐγνώριζε τίποτε. Ἐλεγε ότι ἡ μεταφυσικὴ ἦτο κατὰ τούς φιλοσόφους ἡ «ἐπιστήμη τῆς πραγματικότητος», ἀλλὰ καθόσον ἡμποροῦσε νά ἐννοήσῃ ό ἴδιος δέν ἦτο παρά ἡ ἀνεπιστημονικὴ μελέτη «πραγμάτων τὰ όποια δέν ὑπῆρχον».

Μεταξὺ τών ἄλλων μελῶν τοῦ κύκλου πού παρευρίσκοντο τότε ἦτο και ό Edwin Willard, ἕνας ἔμπειρος μηχανικός, καθῶς και ό φίλος μας Boris Charkoff, Ρῶσσος μετανάστης, ἕνας τύπος διανοουμένου και καλλιτέχνου συνάμα. Παρῶν ἐπίσης ἦτο και ό Dr John Davis, κληρικὸς ό όποιος εἶχε προχωρήσει εις τό κήρυγμα και ἱκανοποιῦσε πλήρως τό ἐκκλησιασμά του. Ἦτο ἄνθρωπος ἀμέμπτου χαρακτῆρος και στενὸς φίλος τοῦ Wilson.

'Ο Bergman ἔχαμογέλασε λίγο όταν ἤκουσε τήν παρατήρησιν τοῦ Nelson. Εὐχαριστήθη διότι ἦτο ἀκριβῶς ἐκεῖνο τό όποιον ἐπερίμενε και ἦτο πλήρως προητομασμένος διά τήν ἀπάντησιν: «Δέν εἶπα ότι πέραν ἡμῶν δέν ὑπάρχει κάτι τό όποιον δυνάμεθα νά ὀνομάσωμεν ἡλίον και τό όποιον μᾶς δίδει θερμότητα. Εἶπα ἀπλῶς ότι ο ήλιος τόν όποιον βλέπω εύρίσκεται μόνον εις τόν νοῦν μου. Οὐδέποτε εἶ-

(*) Συνέχεια ἀπό τό ἔργον τοῦ καθηγητοῦ Gustav Strömberg «The Searchers». Οἱ Ἑρευνηταί (David McKay Co, Philadelphia).

δε κανείς τὸν ἥλιον διὰ τὸν ὁποῖον ὀμιλεῖτε. Ὑπάρχει ἄλλη εἰκὼν τοῦ ἡλίου αὐτοῦ εἰς τὸν νοῦν σας καὶ ἄλλη εἰς τὸν νοῦν μου, καὶ ἡ εἰκὼν ἡ ὁποία ὑπάρχει εἰς τὸν νοῦν καθενὸς ἐξ ἡμῶν παρουσιάζει τὸν ἥλιον ὡς ὑπάρχοντα ἐκεῖ πού ὑποθέτομεν ὅτι ὑπάρχει. Ἄλλ' ἐὰν συνδέσωμεν τὰς δύο νοερὰς αὐτὰς εἰκόνας, δὲν ἐπιτυγχάνομεν τίποτε ἄλλο ἐκτὸς ἀπὸ μίαν νέαν νοερὰν εἰκόνα».

«Ὑποθέτω ὅτι ἐννοεῖτε ὅτι ὑπάρχουν δύο ἥλιοι, ὁ ἓνας εἰς τὴν φαντασίαν σας καὶ ὁ ἄλλος εἰς τὸ διάστημα», εἶπε ὁ Nelson. Δὲν ἔχω ἀντίρρησης, ἀλλὰ θὰ ἤθελα νὰ εἰπῶ ὅτι μελετῶντας τὸν ἐν τῇ φαντασίᾳ μας ἥλιον καταλήγομεν εἰς συμπεράσματα διὰ τὸν ἥλιον ὁ ὁποῖος εὐρίσκεται εἰς τὸ διάστημα. Διότι, τέλος πάντων, ὁ ἐξωτερικὸς ἥλιος εἶναι ἐκεῖνος τὸν ὁποῖον ἐρευνῶμεν διὰ τοῦ τηλεσκοπίου ἢ τοῦ φασματοσκοπίου. Δὲν εἶναι λοιπὸν ἀνάγκη νὰ γίνεται λόγος διὰ τὸν ἐξωτερικὸν καὶ τὸν ἐσωτερικὸν ἥλιον, ἀφοῦ καὶ οἱ δύο εἶναι τὸ ἴδιο».

«Δὲν νομίζω καθόλου ὅτι εἶναι τὸ ἴδιο» εἶπε ὁ Bergman. «Ὑπάρχει περίπου ἡ αὐτὴ διαφορὰ μεταξύ των, μὲ τὴν διαφορὰν μεταξύ ἑνὸς ἀνθρώπου καὶ τῆς φωτογραφίας του ἢ τῆς σκιάς του. Θὰ ἤμποροῦσα βεβαίως νὰ μάθω κάτι περὶ τοῦ ἀνθρώπου μελετῶν τὴν σκιάν του, ἀλλὰ θὰ ἐμάνθανά πολὺ ὀλίγα πράγματα. Θὰ ἤμποροῦσα ἐξ ἄλλου νὰ χρησιμοποιήσω ἓνα μικροσκοπίον διὰ νὰ μελετήσω τὰ κύτταρα τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος. Θὰ ἐμάνθανά βεβαίως περισσότερα διὰ τῆς μεθόδου αὐτῆς, ἀλλ' ἐν τούτοις καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν θὰ ἐμελετοῦσα τὴν σκιάν τοῦ ἀνθρώπου καὶ ὄχι τὸν ἀνθρώπον τὸν ἴδιον».

Ὁ Edwin Willard, ὁ μηχανικὸς, ἤκουε μὲ προσοχὴν. Προφανῶς κάτι ἐσχεδιάζε εἰς τὸν νοῦν του καὶ ἐπεθύμει νὰ λάβῃ μέρος εἰς τὴν συζήτησιν. Εὐγενῆς καθὼς ἦτο, ἐπερίμενε νὰ κοπάσῃ ὀλίγον καὶ κατόπιν νὰ ἐπέμβῃ:

«Ὅταν κατασκευάζω ἓνα γεφῦρι, εἶπε, ὀλίγον ἐνδιαφέρομαι διὰ τὴν σκιάν του ἢ τὴν εἰκόνα του. Ἐκεῖνο πού μ' ἐνδιαφέρει εἶναι ἡ ἀντοχὴ τοῦ ὑλικοῦ, τὸ φορτίον τὸ

ὁποῖον πρόκειται νὰ βαστάσῃ, ἢ δαπάνη πού θὰ χρειασθῇ διὰ τὸ ὑλικὸν καὶ τὴν ἐργασίαν καὶ τὰ κέρδη πού πρόκειται νὰ ἔχῃ ἢ ἔταιρεία καὶ ἐγώ. Ὅταν λέγω γεφῦρι, ἐννοῶ ἓνα συγκεκριμένον πρᾶγμα καὶ ὄχι ἓνα πλᾶσμα τῆς φαντασίας μου».

Ὁ Bergman δὲν ἐπερίμενε αὐτὴν τὴν ἐν ὀνόματι τῆς πρακτικῆς μηχανικῆς ἐπίθεσιν. Ὁ Willard παρετήρησε τὴν ἀμηχανίαν τοῦ φίλου του Bergman καὶ ἠθέλησε νὰ τοῦ δώσῃ τὸν ἀπαιτούμενον χρόνον διὰ μίαν ὀρθὴν ἀπάντησιν. Ἔθεσε λοιπὸν εἰς τὸν Willard τὴν ἀκόλουθον ἐρώτησιν: «Τί εἶναι γεφῦρι, κατὰ τὴν γνώμην σας;»

«Ὅλοι γνωρίζομεν τί εἶναι ἓνα γεφῦρι», εἶπε ὁ Willard. «Χρησιμοποιεῖται πρὸς διευκόλυνσιν τῶν μεταφορῶν. Ἐνα ἰσχυρὸ γεφῦρι κατασκευάζεται ἀπὸ χάλυβα καὶ στηρίζεται σὲ μετὸν ἀρμέ».

«Γνωρίζετε τί εἶναι ὁ χάλυψ»; ἠρώτησε ὁ Willard.

«Βεβαίως. Εἶναι σίδηρος ἀναμεμιγμένος μὲ ὀλίγον ἀνθρακα, διὰ νὰ λάβῃ τὴν δέουσαν δύναμιν. Ὁ σίδηρος καὶ ὁ ἀνθραξ εἶναι χημικαὶ οὐσίαι τῶν ὁποίων αἱ ιδιότητες εἶναι πολὺ γνωσταί. Νομίζω ὅτι κάπου θέλετε νὰ καταλήξετε, ἀλλὰ δὲν γνωρίζω πού».

Ὁ ἄλλος ἐμειδίασε καὶ εἶπεν: «Ὅταν ὀμιλεῖτε περὶ τῶν ιδιοτήτων τῶν χημικῶν οὐσιῶν, ἐννοεῖτε βεβαίως ἓνα εἰδικὸν τύπον ἐπιστημονικῆς γνώσεως εἰς τὸν ὁποῖον καταλήγουν ὄντα ἔχοντα ὠρισμένα αἰσθητήρια ὄργανα καὶ ὠρισμένην διανοητικὴν ἰδιοσυγκρασίαν. Τί εἶδους αἰσθητήρια ὄργανα χρησιμοποιοῦν οἱ ἐπιστήμονες ὅταν μελετοῦν τὰς φυσικὰς καὶ χημικὰς ιδιότητας τῆς ὕλης;»

Ὁ Bergman ἐτινάχθη καὶ τὰ μάτια του ἤρχισαν νὰ λάμπουν. Τώρα ἐννοοῦσε τὸν σκοπὸν τῆς παραδόξου ἐρωτήσεως τοῦ καθητοῦ πρὸς τὸν Willard. Ἄλλὰ δὲν εἶπε τίποτε.

Ὁ Willard ἐξεπλάγη ὀλίγον μὲ τὴν ἐρώτησιν, ἀλλὰ ἀπήντησε χωρὶς δισταγμόν. «Νομίζω πὼς χρησιμοποιοῦμεν ὅλα τὰ αἰσθητήριά μας ὄργανα ὅταν μελετῶμεν τὴν ὕλην. Ἄλλ' αἱ ιδιότητες τῆς ὕλης συμπεραίνονται δι' ἐμμέσων μεθόδων, καὶ ἰδίως

διά καταμετρήσεων. Τὰ συμπεράσματα αὐτὰ συνδυάζονται καὶ ἀποτελοῦν ἓνα συγκεκριμένον σύστημα σκέψεως. Κατόπιν συγκροτοῦνται αἱ θεωρίαι καὶ τοιουτοτρόπως τὰ παρατηρηθέντα φαινόμενα λαμβάνουν τὴν πρέπουσαν τάξιν. Ἡ συστηματοποιημένη αὐτὴ γνῶσις ἐφαρμόζεται εἰς τὴν κατασκευὴν ἑνὸς καλοῦ γεφυριοῦ.

Ὁ Bergman ἐπενέβη τῶρα εἰς τὴν συζήτησιν καὶ ἠρώτησε τὸν Willard: «Μήπως βάζετε τὴν μύτη σας στὸ γεφυριὸν διὰ νὰ ἰδῆτε πῶς μυρίζει; Ἡ μήπως τὸ ἐγγίζετε μὲ τὴν γλῶσσαν σας διὰ νὰ ἰδῆτε τί γεῦσιν ἔχει; Μήπως ἀκοῦτε τὸν χορὸν τῶν ἠλεκτρονίων εἰς τὸν χάλυβα; Ἡ μήπως ἐγγίζετε τὸ γεφυριὸν διὰ νὰ ἐξακριβώσετε ἂν ὁ χάλυψ του εἶναι ἀρκετὰ ἰσχυρὸς; Μήπως τὸ χροῶμα του σᾶς λέγει ἂν εἶναι καλὸ τὸ γεφυριὸν ἢ ὄχι; Ἀσφαλῶς δὲν χρησιμοποιεῖτε ὅλα τὰ αἰσθητήριά σας ὄργανα ὅταν κάμνετε τὴν μελέτην ἑνὸς γεφυριοῦ.

«Γνωρίζετε καλὰ ὅτι δὲν χρησιμοποιοῦμεν αὐτὰς τὰς μεθόδους», εἶπε ὁ Willard μειδιῶν. «Ἡ σκληρότης τοῦ χάλυβος ὑπολογίζεται διὰ τῆς πτώσεως σφαίρας ὀρισμένου βάρους καὶ ἐξ ὀρισμένου ὕψους, ἐπὶ στιλπνοῦ χαλυβδίνου ἐλάσματος καὶ τῆς μετρήσεως τῆς διαμέτρου τῆς δημιουργουμένης καθιζήσεως. Τὸ βάρος τοῦ χάλυβος ὑπολογίζεται διὰ τῆς ζυγοῦ, καὶ ἡ ἀντοχή του διὰ τῆς ἐκτάσεώς του δι' ὀρισμένης δυνάμεως. Ἡ σύστασις τοῦ χάλυβος ἠμπορεῖ νὰ μελετηθῇ διὰ τῶν ἀκτίνων Χ, ἀκόμη καὶ δι' ἠλεκτρικοῦ μικροσκοπίου, τὸ ὁποῖον φανερῶνει λεπτομερείας τὰς ὁποίας ἐν ὀπτικῶν μικροσκοπίον δὲν ἠμπορεῖ νὰ δείξῃ. Ὁ κ. Nelson ἠμπορεῖ νὰ ἐπιβεβαιώσῃ τὴν πρότασιν ὅτι ἐν ἄτομον σιδήρου ἔχει πυρῆνα 56 φορὰς βαρύτερον τοῦ πυρῆνος τοῦ ἀτόμου τοῦ ὕδρογονου καὶ ἔχει 26 ἠλεκτρόνια ἔξω ἀπὸ τὸν πυρῆνα αὐτόν, ὁ ὁποῖος ἔχει φορτίον θετικοῦ ἠλεκτρισμοῦ ἴσον πρὸς τὸ φορτίον τῶν 26 ἠλεκτρονίων. Γνωρίζομεν καὶ τὴν ἀντίδρασιν τοῦ χάλυβος ὑπὸ διαφόρους συνθήκας, καὶ αὐτὰ εἶναι ὅλα πού ἡμεῖς οἱ μηχανικοὶ χρειαζόμεθα νὰ γνωρίζωμεν».

«Πολὺ ἐνδιαφέροντα πράγματα», εἶπε ὁ Bergman. «Ἀλλὰ δὲν σᾶς κάμνει ἐντύπω-

σιν τὸ ὅτι ὅλα αὐτὰ αἱ ιδιότητες ἀναφέρονται εἰς τὴν σύστασιν τοῦ σιδήρου καὶ εἰς ὅτι ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς συστάσεώς του; Ὅταν περιγράφετε τὴν κατασκευὴν ἑνὸς σώματος, μεταχειρίζεσθε μετρήσεις μήκους καὶ σχετικὴν θέσιν σημείων, τὰ ὁποῖα εἶναι, κατὰ ἓνα τρόπον, χαρακτηριστικὰ τῆς οὐσίας. Μεταχειρίζεσθε, δηλαδή, ὄρους σχετικῶς μὲ τὸν χρόνον καὶ τὸν χῶρον, μὲ ιδιότητος δηλ. τὰς ὁποίας, κατ' ἀρχὴν τοῦλάχιστον, μπορεῖτε νὰ τὰς ἰδῆτε μὲ τὰ μάτια σας. Ὁ ἀριθμὸς ὅμως τῶν ἠλεκτρονίων εἰς ἓνα ἄτομον σιδήρου εἶναι συστατικὸν χαρακτηριστικὸν ὄχι τοῦ σιδήρου, ἀλλ' ἑνὸς τύπου τοῦ ἀτόμου ὅπως ἔχει δημιουργηθῆ ἀπὸ τοὺς ἐπιστήμονας. Ὀλόκληρος ἡ ἐπιστήμη τῆς φυσικῆς φαίνεται ὅτι βασίζεται ἐπὶ μετρήσεων διαστημάτων καθὼς καὶ συστατικῶν ιδιοτήτων σχετικῶν πρὸς τὸν χῶρον καὶ τὸν χρόνον. Ὅταν μελετᾶτε τὴν πλάκα ἑνὸς ἀκτινογραφήματος τοῦ χάλυβος, δὲν μελετᾶτε τὸν χάλυβα τὸν ἴδιον, ἀλλὰ τὴν σκιάν του. Ὅταν μελετᾶτε ἓνα ἄτομον, μελετᾶτε ἐμμέσως τὴν σύστασιν μιᾶς σκιάς εἰς τὸν νοῦν σας. Ἡ φυσικὴ εἶναι ἡ μελέτη ἑνὸς παιγνιδιοῦ σκιῶν, ἀλλὰ ἡ οὐσία ἡ ὁποία παράγει τὴν σκιάν σᾶς εἶναι τελείως ἄγνωστος. Καὶ ἔτσι, εἰς τὸ τέλος, καταλήγομεν ὅτι αὐτὸ πού μελετᾶτε εἶναι ἡ σκιά τοῦ γεφυριοῦ καὶ ὄχι τὸ γεφυριὸν τὸ ἴδιο».

Σιωπὴ ἐπεκράτησε εἰς τὸ ἀκροατήριον μετὰ τὴν δημηγορίαν αὐτήν. Ὁ Nelson ἠσθάνετο ὅτι δὲν ἠμποροῦσε νὰ δεχθῇ ὅτι εἶχε λεχθῆ εἰς τὴν παράδοξον αὐτὴν ἐπιθεσιν, ἀλλὰ δὲν ἦτο εὐθύς ἀμέσως εἰς θέσιν νὰ ἀπαντήσῃ εἰς τὰ παράλογα αὐτὰ ἐπιχειρήματα. Ὁ Wilson ἐχαμογέλασε, ἀλλὰ δὲν εἶπε τίποτε. Ὁ Boris Charkoff ὠμίλησε πρῶτος:

«Dr Bergman, ἂν εἴσθε ἓνας στρατιώτης στὸν πόλεμον καὶ ἐβλέπατε ἓνα τάνκ νὰ ἔρχεται πρὸς σᾶς μὲ ὅλα του τὰ κανόνια γυρισμένα ἐπάνω σας, θὰ ἐνομιζατε ἴσως ὅτι τὸ τάνκ αὐτὸ εἶναι μία σκιά μέσα στὸν νοῦν σας καὶ ὅτι εἶναι φτιασμένο ἀπὸ τὴν ἴδια οὐσία μὲ τὴν ὁποίαν εἶναι καμωμένα ὅσα βλέπετε στὸν ὕπνον σας. Δὲν θὰ ἐβλέπατε, λοιπὸν, τὸν λόγον νὰ τὸ ἀποφύγετε καὶ

ασφαλῶς θὰ σᾶς ἔκανε κομμάτια πρὶν καταλάβετε καλὰ καλὰ τί συμβαίνει».

«Εἶμαι ἐντελῶς βέβαιος ὅτι θ' ἀπέφυγα τὸ τάνκ», εἶπε ὁ Bergman. «Ἐγὼ ἀποφύγει αὐτοκίνητα καὶ στὸν ὕπνο μου. Εἶναι ἴσως μία συνήθεια, ἀλλὰ εἶναι πολὺ καλὴ συνήθεια. Κάποτε στὸν ὕπνο μου, μὲ ἐκτύπησε ἓνα αὐτοκίνητο καὶ ἐπόνεσα πολὺ. Ἡ διέγερσις ἢ ὁποῖα προεκλήθη καὶ ἢ ὁποῖα ἔστειλε τὸ αἷμα στὸν ἐγκέφαλόν μου, μὲ ἔκαμε νὰ ξυπνήσω. Ἐγὼ ἀκούσει μάλιστα περὶ ἀνθρώπου ὁ ὁποῖος ἔμεινε ἀνάπηρος ἀπὸ ἓνα αὐτοκινητικὸν δυστύχημα εἰς τὸν ὕπνον του. Ἴσως νὰ ἦτο αὐθυποβολή, ἀλλὰ δὲν ἦτο ὀλιγώτερον ἀποτελεσματικὴ ἀπὸ ἓνα πραγματικὸν δυστύχημα».

«Διὰ νὰ εἶμαι ἀκριβής, δὲν ἀρνοῦμαι ὅτι τὸ τάνκ, τὸ γεφύρι, ὁ ἥλιος, εἶναι ἐντελῶς πραγματικά, ὅτι δηλαδὴ ἔχουν ὑπαρξιν ἀνεξάρτητον ἀπὸ ἐμέ. Ἀλλ' ἢ γνῶσις μου περὶ αὐτῶν ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ τί εἶδους νοῦν ἔχω. Ὅταν ἐπομένως τὰ περιγράψω, περιγράφω συγχρόνως καὶ τὸ εἶδος τοῦ νοῦ μὲ τὸν ὁποῖον ἐγεννήθη καὶ τὸ παρὸν στάδιον τῆς ἐπιστήμης τῆς φυσικῆς. Ἐὰν εἶχα γεννηθῆ μὲ αἰσθητήρια ὄργανα καὶ διανοητικὸν σύστημα τελείως διάφορα ἀπὸ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων, εἶμαι βέβαιος ὅτι ἢ περιγραφή πού θὰ ἔδίδα περὶ τοῦ ἡλίου καὶ τῆς ὕλης ἐν γένει θὰ ἦτο σχεδὸν ἀκατάληπτος ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους, καίτοι πιθανὸν νὰ ὑπῆρχαν μερικὰ στοιχεῖα, ὅπως π. χ. οἱ ἀριθμοί, τὰ ὁποῖα θὰ ἠμποροῦσα νὰ ἔχω κοινὰ μὲ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους».

Ὁ Wilson ὁ ὁποῖος ἤκουε μὲ μεγάλο ἐνδιαφέρον, ἔλαβε τώρα μέρος εἰς τὴν συζήτησιν: «Ὁ Eddington λέγει ὅτι αἱ γνώσεις μας περὶ τοῦ φυσικοῦ κόσμου θὰ ἠμποροῦσαν νὰ προσέλθουν μόνον ἀπὸ τὴν αἰσθησιν τῆς ὁράσεως ἢ μᾶλλον ἀπὸ τὴν ἄνευ χρωμάτων αἰσθησιν τῆς μεταβολῆς τῆς ὕλης. Αἱ σταθεραὶ τῆς φυσικῆς, κατὰ τὸν Eddington, δύνανται νὰ ὑπολογισθοῦν ἀπὸ τὸ ὅτι ὁ φυσικὸς χῶρος ἔχει τρεῖς διαστάσεις καὶ ὁ χρόνος ἔχει μόνον μίαν. Κατὰ πόσον ὁ Eddington ἔχει δίκαιον ἢ ὄχι, εἶναι ἔργον τῶν θεωρητικῶν φυσικῶν νὰ τὸ ἐξακριβώσουν. Ἀλλὰ νομίζω ὅτι ὁ κ.

Bergman ἔχει δίκαιον ὅταν λέγῃ ὅτι ἡ φυσικὴ ξεκινᾷ ἀπὸ τὴν μελέτην τῶν σκιῶν καὶ ἐπομένως δὲν φθάνει εἰς τὴν οὐσίαν. Κανεὶς δὲν γνωρίζει τί εἶναι τὸ ἠλεκτρόνιον, ἀλλὰ μόνον πῶς ἐνεργεῖ. Μερικοὶ λέγουσιν ὅτι τὸ πρόβλημα «τί εἶναι ὕλη» εἶναι μία ἐρώτησις ἄνευ νοήματος, καὶ ὅτι ἡ ὀρθὴ ἐρώτησις θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι «πῶς ἐνεργεῖ ἡ ὕλη». Ὅπωςδήποτε, πρέπει νὰ ἐννοήσωμεν ὅτι ἡ γνῶσις μας περὶ τῆς ὕλης εἶναι περιορισμένη καὶ σχετικὴ μὲ τὰ αἰσθητήριά μας ὄργανα καὶ μὲ τὸ τί εἶδους νοῦν ἔχομεν».

Ὁ Nelson δὲν ἤθελε ν' ἀφήσῃ τὴν διακήρυξιν αὐτὴν τοῦ σεβαστοῦ καθηγητοῦ νὰ περάσῃ χωρὶς ἀντίρρησης: «Διατί νὰ προσπαθῆσωμεν» εἶπε «νὰ φθάσωμεν πέραν τῆς ἀμέσου πείρας μας, εἰς ἓνα κόσμον τὸν ὁποῖον δὲν ἠμποροῦμεν οὔτε νὰ φθάσωμεν οὔτε νὰ ἐννοήσωμεν; ἠμποροῦμεν νὰ μάθωμεν ἀρκετὰ περὶ τῆς ὕλης, ὥστε νὰ τὴν χρησιμοποιήσωμεν διὰ νὰ κάμωμεν καλὰ γεφύρια, αὐτοκίνητα καὶ ἀεροπλάνα. Ἐὰν εἶχαμεν διαρκῆ εἰρήνην, καθένας ἀπὸ ἡμᾶς θὰ εἶχε τροφήν καὶ ἄνεσιν καὶ θὰ ἠμποροῦσε νὰ χαρῆ τὴν ζωὴν του. Τί ἄλλο θὰ ἐπιθυμούσαμεν εἰς τὴν ζωὴν αὐτὴν; Δὲν μ' ἀρέσουν οἱ μυστικισμοὶ τῶν θρησκευτικῶν δοξασιῶν καὶ τῆς ψευδο-ἐπιστήμης, οἱ ὁποῖοι τίποτε ἄλλο δὲν κάμνουν ἀπὸ τὸ ν' ἀποσποῦν τὴν προσοχὴν τῶν ἀνθρώπων ἀπὸ τὴν πραγματικότητα τῆς ζωῆς. Δὲν θέλω νὰ χάνω τὸν καιρὸν μου κυνηγῶντας τὸ χρυσάφι πού βρίσκεται μόνον εἰς τὴν φαντασίαν μας».

Ὁ Wilson ἐσκέφθη ὀλίγον καὶ εἶπε: «Ἐὰν προσέξωμεν ὀλίγον περισσότερον, ἴσως νὰ εὔρωμεν πράγματα πολυτιμότερα ἀπὸ τὸν χρυσόν, τὰ ὁποῖα κρύπτονται πίσω ἀπὸ τὰ φαινόμενα τὰ ὁποῖα παρατηροῦμεν. Ὁ ἄνθρωπος, ὅπως καὶ τὰ τελειότερα ζῶα, ἔχει τὸ ἐνστικτον τῆς αὐτοσυντηρήσεως καὶ ἠμπορεῖ ἀκόμη καὶ νὰ πολεμήσῃ διὰ νὰ ἐπιζῆσῃ. Διαφέρει ἐν τούτοις ἀπὸ τὰ ζῶα διότι ἔχει τὴν ἐπιθυμίαν ν' ἀποκτήσῃ γνώσεις μόνον καὶ μόνον ἐπειδὴ αἰσθάνεται ὅτι αἱ γνώσεις καὶ ἡ ἀλήθεια ἔχουν τὴν ἰδικὴν τὴν ἀξίαν, μίαν ἀξίαν τὴν ὁποῖαν ἡ ἄγνοια καὶ ἡ πλάνη δὲν ἠμποροῦν ποτὲ νὰ ἔχουν».

Ἐπειδὴ ἔχομεν προικισθῆ με διάνοιαν, θέλομεν μόνοι μας ν' ανακαλύψωμεν ποῦ βαδίζομεν καὶ νὰ ὀρίσωμεν τὴν κατεύθυνσίν μας πρὸς τὸ πλεόν ὑπέροχον σημεῖον ἀπὸ ὅσα δυνάμεθα νὰ φαντασθῶμεν. Ὑπάρχουν ἐννοεῖται, καὶ ἄνθρωποι οἱ ὅποιοι, ὅπως τὰ ζῶα, θέλουν νὰ ὀδηγοῦνται πρὸς τὴν τροφήν καὶ δὲν ἔχουν καμμίαν ἐπιθυμίαν νὰ φιλοσοφήσουν μόνοι των.

«Πολὺ σωστὰ» εἶπεν ὁ Nelson «καὶ ἡμπορῶ νὰ συμφωνήσω μαζύ σας ὅτι, αἱ γνώσεις ἔχουν ἀξίαν μεγαλυτέραν ἀπὸ ἐκείνην πού τοὺς δίδει ἡ δυνατότης τῆς ἐπωφελοῦς ἐφαρμογῆς των. Ἐνας μαθηματικός ἡμπορεῖ νὰ ἐνθουσιασθῆ ἀπὸ μίαν νέαν ἀνακάλυψιν μαθηματικῶν σχέσεων, καὶ ἂν ἀκόμη ἡ ἀνακάλυψις αὐτὴ δὲν πρόκειται νὰ ἔχη καμμίαν πρακτικὴν ὠφέλειαν. Ὑποθέτω ὅτι αἰσθάνεται τὸν ἑαυτὸν του ν' ἀτενίσῃ πρὸς τὸ πεδῖον μιᾶς ὠραίας λογικῆς συνεπειᾶς καὶ νομίζει ὅτι ἀνεκάλυψε κάτι πολύτιμον, πού ἀνήκει εἰς ἕνα κόσμον ἀνώτερον ἐκείνου ὁ ὅποιος μᾶς εἶναι γνωστὸς διὰ τῶν αἰσθήσεων. Ἀμφιβάλλω, ἐν τούτοις, ἐὰν ἡ μελέτη τῆς ὕλης ἡμπορεῖ νὰ μᾶς εἴπη τίποτε περὶ τοῦ νοήματος τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου καὶ περὶ τοῦ σκοποῦ διὰ τὸν ὅποιον ἀγωνίζεται. Καὶ τὸ σπουδαιότερον, ἡμπορεῖ ἡ μελέτη αὐτὴ τῆς ὕλης νὰ μᾶς δώσῃ τὴν εὐτυχίαν;»

Ὅταν ὁ Nelson ὠμίλησε περὶ τῆς ζωῆς καὶ τῆς εὐτυχίας, ὁ Dr. Davis ὁ κληρικὸς ἐνόμισε ὅτι ἔπρεπε νὰ προσθέσῃ κάτι. Μετὰ τὰ μάτια προσηλωμένα εἰς τὸ κενόν, εἶπε:

«Τὰ παιδιὰ καὶ οἱ ἄγριοι ἡμποροῦν νὰ αἰσθάνωνται τὴν εὐτυχίαν χωρὶς νὰ γνωρίζουν τίποτε περὶ τῶν μυστηρίων τῆς ζωῆς καὶ τοῦ σύμπαντος. Ἐπὶ ἕνα διάστημα εἶναι καλὸν νὰ γίνεται κανεὶς σὰν ἕνα μικρὸ παιδί καὶ νὰ ἀπολαμβάνῃ τὸ κάθε λεπτὸ τῆς δράσεώς του. Ἀλλὰ ἐὰν αὐτὸ γίνεται καθ' ὑπερβολήν, μᾶς ἐμποδίζει ἀπὸ τοῦ νὰ ἀναπτύξωμεν τὰς διανοητικὰς μας δυνάμεις. Ἡ ἀνάπτυξις αὐτὴ προϋποθέτει πάντοτε ἀγῶνα καὶ εἰς πολλὰς περιπτώσεις πόνον καὶ λύπην, ἀλλὰ ἡ εὐτυχία τὴν ὁποίαν τοιοῦτοτρόπως ἀπολαμβάνομεν εἶναι ἀνωτέρα τῆς εὐτυχίας ἐνὸς παιδιοῦ ἢ ἐνὸς μικροῦ σκυλιοῦ πού παίζει. Νομίζω ἀκόμη

ὅτι μᾶς ὀδηγεῖ εἰς τὸ νόημα τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς. Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς εἶπε ὅτι ἡ ἀλήθεια θὰ μᾶς ἐλευθερώσῃ. Οἱ ἄνθρωποι ἡμπορεῖ νὰ ἔχουν τελείως διαφόρους γνώμας περὶ τοῦ τί εἶναι ἡ ἀλήθεια, ἀλλὰ κάθε ἕνας παραδέχεται ὅτι ἡ ἐπιστήμη ἔχει ἀνακαλύψει ἀληθείας αἱ ὁποῖαι ἦσαν ἄγνωστοι πρὸ ὀλίγων αἰώνων εἰς τοὺς προγόνους μας».

Ἐνῶ ἤκουε τοὺς λόγους τοῦ Davis ὁ Wilson ἐπῆγε πρὸς τὴν βιβλιοθήκην του καὶ ἀφοῦ ἔψαξε ἐκεῖ ὀλίγην ὥραν, ἐπανῆλθε μετὰ ἕνα βιβλίον ἀνά χειρας. Ἀφοῦ ἐκύτταξε τὴν τελευταίαν παράγραφον τοῦ βιβλίου, εἶπε πρὸς τὸν Nelson:

«Νομίζετε ὅτι ὁ Max Planck εἶναι μυστικιστής;»

«Βεβαίως ὄχι» εἶπε ὁ Nelson. «Εἶναι ὁ ἀνθρώπος ὁ ὅποιος ἀνεκάλυψε τὸ quantum τῆς ἐνεργείας, καὶ θεωρεῖται ὡς ἕνας ἐκ τῶν θεμελιωτῶν τῆς νεωτέρας φυσικῆς».

«Τότε αὐτὰ πού λέει ἐδῶ ὁ Planck, ἀσφαλῶς θὰ σᾶς ἐκπλήξουν» εἶπε ὁ Wilson. «Εἶναι μερικὰ λόγια πού θέτει ὁ ἴδιος ὡς συμπέρασμα εἰς τὸ βιβλίον του: «Τὸ σύμπαν ὑπὸ τὸ φῶς τῆς νεωτέρας φυσικῆς» καὶ ἔχουν ὡς ἐξῆς: «Ἡ νεωτέρα φυσικὴ ἀποκαλύπτει τὴν γνωστὴν ἐκ παλαιῶν δογμάτων ἀλήθειαν, ὅτι ὑπάρχουν πραγματικότητες χωρισμέναι ἀπὸ τὸν διὰ τῶν αἰσθήσεων γνωστὸν εἰς ἡμᾶς κόσμον, καὶ ὅτι ὑπάρχουν προβλήματα καὶ συγκρούσεις ὅπου αἱ πραγματικότητες αὐταὶ ἔχουν δι' ἡμᾶς μεγαλυτέραν ἀξίαν ἀπὸ τοὺς πλουσιωτέρους θησαυροὺς τοῦ κόσμου τὸν ὁποῖον γνωρίζομεν ἐκ πείρας». Προφανῶς ὁ Planck ἐννοεῖ τοὺς κανόνας οἱ ὅποιοι, ὡς ἐσχάτως ἀνεκαλύφθη, κυβερνοῦν τὰς στοιχειώδεις λειτουργίας εἰς τὴν Φυσικὴν, καὶ ἀποβλέπει πρὸς τοὺς κανόνας αὐτοὺς ὡς πρὸς σύμβολα ἐνὸς κόσμου ὁ ὅποιος εὐρίσκεται πέραν τῆς ἀμέσου ἀντιλήψεώς μας καὶ ὁ ὅποιος εἶναι περισσότερον πραγματικὸς ἀπὸ τὸν κόσμον τὸν ὁποῖον γνωρίζομεν διὰ τῶν αἰσθήσεων».

«Ἐκπλήττομαι μετὰ τὴν γνώμην αὐτὴν τοῦ Planck» εἶπεν ὁ Nelson «καὶ εἰδικῶς μετὰ τὸν ἰσχυρισμὸν του ὅτι αὐταὶ αἱ λεγόμεναι πραγματικότητες εἶναι μεγαλυτέρας

ἀξίας ἀπὸ τὸν κόσμον τῆς πείρας μας. Θὰ ἔλεγα ὅτι ἡ ἀξία τῶν πραγματικοτήτων αὐτῶν ἔγκειται εἰς τὸ ὅτι μᾶς βοηθοῦν νὰ ἐννοήσωμεν τὸ πῶς ἐργάζεται ἡ φύσις καὶ κατόπιν νὰ κάμωμεν χρῆσιν τῶν γνώσεών μας, ὅπως ἔγινε τελευταίως μὲ τὴν ἀποδέσμευσιν τῆς ἀτομικῆς ἐνεργείας».

Ὡς ἀνεμένετο ὁ Willard ὁ πρακτικὸς μηχανικὸς ἐξέφρασε πλήρη συμφωνίαν μὲ τὰς ἀπόψεις τοῦ Nelson τοῦ ρεαλιστοῦ φυσικοῦ.

«Ἡ ἐπεξήγησις τῶν φαινομένων τῆς φύσεως» εἶπε «βοηθεῖ τὴν ἐπιστήμην καὶ τὴν μηχανικὴν, ἀλλὰ δὲν πρέπει νὰ θεωρηθῆται ὡς καταδεικνύουσα τὴν ἀρχικὴν πραγματικότητα, ὅπως ἰσχυρίζονται οἱ μεταφυσικοί».

Ὁ Boris μὲ μίαν κίνησιν ἐπεδοκίμασε αὐτὰ πού εἶπαν οἱ δύο πρακτικοί, ἀλλὰ δὲν ἠμποροῦσε νὰ σκεφθῆ τίποτε διὰ νὰ προσθέσῃ.

Ὁ Bergman δὲν ἠμποροῦσε νὰ σιωπήσῃ κατὰ τὴν ἐπίθεσιν αὐτὴν ἐναντίον τῆς φιλοσοφίας γενικῶς καὶ τῆς μεταφυσικῆς ἰδιαιτέρως.

«Ἐπιθέσατε ὅτι μελετᾶτε ἓνα ζωντανὸ κύτταρον» εἶπε μὲ ἔντονον ὕφος «καὶ βλέπετε παραδόξως κινήσεις εἰς τὸ κυτόπλασμα. Μοῦ φαίνεται ὅτι ἂν ἦσθε πρακτικὸς ἄνθρωπος θὰ ἐζητούσατε νὰ ἀντιληφθῆτε τὸν μηχανισμόν τὸν προκαλοῦντα τὰς κινήσεις αὐτάς, καὶ θὰ ἦσθε ἱκανοποιημένος ἐὰν σᾶς ἦτο δυνατόν νὰ εὔρετε τὸν εἰρμόν τῶν φυσικῶν καὶ χημικῶν λειτουργιῶν αἱ ὁποῖαι, κατὰ τὴν γνώμην σας θὰ ἔδιδαν τὴν ἐξήγησιν εἰς ὅλα τὰ ζητήματα. Θὰ ἦσθε ὅπως ἓνα ἔξυπνο μυρμηκι πού μελετᾷ ἓνα ὥρολόγιον ἐν κινήσει. Τὸ μυρμηκι αὐτὸ θὰ ἔβλεπε ὅτι ὁ ἓνας τροχὸς κινεῖ τὸν ἄλλον καὶ ὅτι ἓνας κόκκος ἄμμου ἠμπορεῖ νὰ σταματήσῃ τὸν μηχανισμόν του, ἢ ὅτι ἡ ἀφαίρεσις ἑνὸς τροχοῦ θὰ ἐπετάχυνε τὴν κίνησιν τοῦ ὥρολογίου. Ἄλλ' ἂν τὸ μυρμηκι ἦτο ὀλιγώτερον μηχανικὸς καὶ περισσότερον φιλόσοφος καὶ μεταφυσικὸς, θὰ διηρωτᾶτο ποῖος ἄρα γε νὰ εἶχε κατασκευάσει αὐτὸν τὸν πολύπλοκον μηχανισμόν, τί τὸν κινεῖ, τί τὸν κάμνει νὰ σταματᾷ καὶ ποῖος εἶναι ὁ σκοπὸς του. Ἴσως δὲν θὰ ἐπροχω-

ροῦσε πολὺ εἰς τὴν ἔρευνάν του διὰ τὴν ἀλήθειαν καὶ θὰ ἠναγκάζετο νὰ σταματήσῃ πρὸ τοῦ μυστηρίου τὸ ὁποῖον θὰ ἐπεθύμει νὰ λύσῃ. Θὰ ἠμποροῦσε νὰ μάθῃ ἀρκετὰ πράγματα περὶ μηχανικῆς καὶ περὶ τῶν ἰδιοτήτων τῆς ὕλης καί, ποῖος ξεύρει, ἴσως καὶ μερικὰ μυστικά τῆς ζωῆς τὰ ὁποῖα θὰ τοῦ ἔδιδαν τὴν εὐκαιρίαν νὰ γίνῃ ὁ ρυθμιστὴς τῆς ζωῆς του. Ἐδῶ ἀκριβῶς κεῖται, νομίζω, ὁ κεκρυμμένος θησαυρὸς τῆς πραγματικότητος περὶ τῆς ὁποίας ὀμιλεῖ ὁ Planck».

Μακρὰ σιωπὴ ἠκολούθησε τὴν ἔντονον δημηγορίαν τοῦ Bergman. Ἐπειτα ὁ Wilson ἔλαβε τὸν λόγον.

«Νομίζω ὅτι εἰς ὄλους μας χρειάζεται ὀλίγος καιρὸς διὰ νὰ μελετήσωμεν τὰ σημεῖα τὰ ὁποῖα ἐθίγησαν, καὶ ἐλπίζω ὅτι εἰς προσεχεῖς συναντήσεις θὰ μᾶς δοθῆ πολλὰκις ἢ εὐκαιρία νὰ τὰ συζητήσωμεν. Πρὸς τὸ παρὸν θέλω μόνον νὰ προσθέσω ὅτι ἀκριβῶς τὸ γεγονός ὅτι ὑπάρχει κάτι εἰς τὸ σύμπαν τὸ ὁποῖον ὀνομάζομεν ὕλην, τὸ ὅτι ὑπάρχουν νόμοι οἱ ὁποῖοι τὴν διέπουν, τὸ ὅτι ὑπάρχουν ὄντα προικισμένα μὲ διάνοιαν τὰ ὁποῖα τὴν μελετοῦν, ἀνακαλύπτουν τοὺς νόμους τούτους καὶ σκέπτονται ἐπ' αὐτῶν εἶναι σπουδαῖοι παράγοντες εἰς τὸν κόσμον τῆς πείρας μας.

Ἴσως ὁ κ. Charkoff νὰ ἔχη τὴν καλωσύνην νὰ μᾶς παίξῃ κάτι στὸ βιολί του μέχρις ὅτου, ἐντὸς ὀλίγων λεπτῶν, ἐτοιμασθῆ τὸ τσάι μας».

Ὁ Boris ἐπαιξε ὀλίγην κλασσικὴν μουσικὴν. Ὁ ἦχος τῆς μελωδίας τοῦ Trauere τοῦ Schumann ἐγένετο ἐντὸς ὀλίγου τὸ δωμάτιον. Κανεὶς δὲν ὠμιλοῦσε, ἐνῶ ἡ λεπτὴ μουσικὴ ἔμπαινε μέσα στὰ βάθη τῆς ψυχῆς τῶν ἀκροατῶν.

Ὅταν ὁ Boris ἐτελείωσε, ὁ Nelson εἶπεν ἔξαφνα: «Ἀσφαλῶς ὑπάρχει κάτι πού δὲν ἀνήκει εἰς τὸν κόσμον τῆς φυσικῆς. Καὶ αὐτὸ εἶναι ἡ μουσικὴ πού ἠκούσαμε πρὸ ὀλίγου». «Μόνον ὁ Θεὸς ἠμπορεῖ νὰ δώσῃ μιὰ τέτοια μουσικὴ» εἶπε ὁ Davis. «Μπα!» ἔκαμε ὁ Boris «ἐγὼ ἔβγαλα τὸν ἦχο».

«Εἶμαι βέβαιος ὅτι δὲν εἶσθε σεῖς πού ἐβγάλατε τὸν ἦχο» εἶπε ὁ Wilson. «Ἀπλῶς

ἔθέσατε τὰς χορδὰς εἰς παλμικὴν κίνησιν κατὰ ἓνα ὠρισμένον τρόπον καὶ δι' ἓνα ὠρισμένον σκοπόν. Αἱ παλμικαὶ δονήσεις τοῦ ἀέρος προσέβαλαν τὰ αὐτιά μας, ἔγινε ἔρεθισμὸς ὠρισμένων κυττάρων τοῦ νευρικοῦ συστήματος, καὶ αὐτὸ ἔθεσε εἰς ἐπικοινωνο-

νίαν τὸ συναισθηματικὸν μας πεδίον μὲ ἓνα ἄλλον κόσμον περὶ τοῦ ὁποίου δὲν θὰ ἐγνωρίζαμεν τίποτε ἂν δὲν εἶχαμεν αὐτὰ τὰ κύτταρα. Ἄλλὰ σᾶς εὐχαριστῶ διὰ τὴν μουσικὴν. Ἦταν ὑπέροχη!»

GUSTAV STRÖMBERG

Π Α Σ Χ Α Ψ Υ Χ Ω Ν

Ἄχ, αὐτὸ ποὺ νοιώθω μέσα μου δὲν ξέρω μὲ τί κλάμα ἢ τί τραγοῦδι νὰ τὸ πῶ· ξέρω μόνο πὼς γλυκά-γλυκά ὑποφέρω τῆς ψυχῆς μου ἀκολουθῶντας τὸ σκοπό.

Πρὶν ἀκόμα τὸ τραγοῦδι μου στὰ χεῖλη γίνη λόγος καὶ μὲ λόγια ν' ἀκουστῆ, στὰ ματάκια μου ἡ ψυχούλα μου θὰ στείλῃ κάποιον δάκρυ κι' ἐκεῖ μέσα θὰ λουστῆ

Ἦ, ἡ ἀγάπη, ὦ, οἱ ἀνθρώπινες ἀγάπες ποὺ ματώνουν τὶς ἀνθρώπινες καρδιές. Μὴν τὸ λές, καρδιά μου, καὶ μοῦ τὸ ξανάπες πὼς οἱ ἀγάπες ὅλες καῖνε σὰ φωτιές.

Τί μικρούλα μιὰ καρδιά, μὰ τί μεγάλη νὰ χωρῆ μέσα τὰ οὐράνια καὶ τὴ γῆ, τῆς ψυχῆς μας νὰ χωρῆ τὴν ἄγρια πάλη καὶ τὰ φέγγη τῆς ἐλπίδας νὰ χωρῆ.

Ἦ, οἱ ἀγάπες ποὺ τὰ δάκρυά μας διψᾶνε καὶ δὲ ζοῦνε δίχως αἷμα τῆς καρδιάς καὶ σταυροὺς καὶ Γολγοθάδες μᾶς ζητᾶνε γιὰ νὰ γίνουνε τ' ἀγίασμα τῆς χαρᾶς.

Τέτοιο, τέτοιο τῆς ζωούλας μας τὸ ὑφάδι-νᾶναι ὁ πόνος τῆς ἀγάπης ὁ καρπὸς κι' ὁ γλυκὸς ὁ Ναζωραῖος μέσ' στὸ σκοτάδι γιὰ τὸν Ἄνθρωπο νὰ κλαίῃ, γονατιστός.

Κι' ὅταν κρούει κάποια μεσάνυχτα ἡ καμπάνα κι' ἀντηχάει «Χριστὸς ἀνέστη ἐκ νεκρῶν» τότε νοιώθω πὼς τὸ κλάμα εἶναι τὸ μάννα, δῶρο οὐράνιο τῶν ἀνθρώπινων ψυχῶν...

ΚΛΑΥΔΙΟΣ ΜΑΡΚΙΝΑΣ